

Тема 1. Предмет і метод економічної теорії. Загальні проблеми організації економічного життя суспільства

1. Предмет економічної теорії. Еволюція уявлень про предмет економічної теорії.
2. Основні функції та методи економічної теорії.
3. Потреби як рушійні сили економічного розвитку. Види потреб. Закон зростання потреб.
4. Економічні ресурси та фактори виробництва.
5. Проблема економічного вибору. Крива виробничих можливостей.

1. Предмет економічної теорії. Еволюція уявлень про предмет економічної теорії.

Предмет економічної теорії надзвичайно складний і багатогранний, так само, як складна, багатогранна і динамічна економічна життєдіяльність людини. Цим пояснюється неможливість короткого і всеохоплюючого визначення предмета, яке було б придатне для всіх етапів розвитку людського суспільства.

Економічна теорія має справу із надзвичайно важливою сферою життя – господарством, сферою господарської діяльності, яка тісно пов'язана зі створенням (виробництвом) багатства, матеріальних умов добробуту людей, їх розподілом і обміном.

Що ж нині вважається предметом економічної теорії? У численних підручниках дається широкий перелік того, що вивчає економічна теорія. Це:

- національне багатство і способи його збільшення;
 - види діяльності, пов'язані з грошовими угодами між людьми;
 - діяльність у сфері виробництва й обміну;
 - поведінка людей у процесі виробництва, розподілу і споживання матеріальних благ і послуг за умови обмежених ресурсів;
 - рух економічного життя: тенденції зміни цін, виробництва, безробіття;
-

- розв'язання проблем організації споживання і виробництва;
- вибір способу використання обмежених виробничих ресурсів (землі, праці, устаткування, технічних знань) для виробництва різних товарів і розподілу їх між окремими групами суспільства;
- економічні закони, що керують виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ на різних етапах розвитку людського суспільства;
- щоденна ділова життєдіяльність людей.

Водночас серед наведених вище визначень багатьма авторами нині популярних на Заході підручників з економічної теорії перевага надається (і ми вважаємо це обґрунтованим) визначенню предмета економічної теорії як науки про вибір суспільством раціональних способів використання обмежених ресурсів для задоволення своїх потреб у товарах і послугах у сучасному і майбутньому.

Економічна теорія, вивчаючи реальні економічні процеси, сама перебуває у постійному пошуку і розвитку, предмет її дослідження змінюється й уточнюється. Еволюцію уявлень про предмет економічної теорії наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Еволюція уявлень про предмет економічної теорії

Визначення предмета економічної теорії	Школа (автори)
Вчення про закони домашнього господарства, домоводства	Давньогрецькі та давньоримські мислителі
Наука про створення, примноження та розподіл багатства нації	Меркантилісти, фізіократи, класична політична школа
Наука про виробничі відносини і закони, що управляють виробництвом, розподілом, обміном та споживанням благ на різних етапах розвитку людського суспільства	Марксисти
Сфера індивідуальних і суспільних дій людей, що найтіснішим чином пов'язана зі створенням і використанням матеріальних основ добробуту	А.Маршал
Дії людей у процесі вибору обмежених ресурсів для виробництва різних товарів	П.Самуельсон
Діяльність людей за умов рідкості ресурсів	Е.Долан
Вивчення поведінки людей як зв'язку між метою та обмеженістю засобів, що можуть мати альтернативні шляхи застосування	Дж.Робінсон
Ефективне використання обмежених виробничих ресурсів або управління ними з метою досягнення максимального задоволення потреб людини	К.Р.Макконнелл, С.Л.Брю

Економічна теорія використовує два різні рівні аналізу – макроекономічний і мікроекономічний. *Макроекономіка* досліджує економічні явища і процеси на рівні всієї економіки або на рівні її великих структурних підрозділів, сфер. Вона оперує такими агрегатними узагальненими показниками, як загальний обсяг продукції, валовий внутрішній продукт (ВВП), чистий внутрішній продукт (ЧВП), національний дохід (НД), загальний рівень зайнятості, сукупний попит, сукупний дохід тощо. Питання грошового обігу, кредитно-банківська система, інфляція тощо також є проблемами макроекономіки.

Мікроекономіка, навпаки, аналізує окремі економічні одиниці, що формують у кінцевому підсумку великі економічні агрегати. Мікроекономіка тому оперує поняттями іншого рівня абстракції, такими як галузь, фірма, домогосподарство. Тут використовуються такі поняття, як виробництво і ціна конкретного товару, чисельність робітників на окремому підприємстві (фірмі), видатки однієї фірми чи сім'ї, попит і пропозиція на окремий товар

тощо.

Економічна теорія залежно від функціональної мети поділяється на позитивну та нормативну економічну теорію.

- *Позитивна економічна теорія* ставить за мету всебічне пізнання економічних процесів та явищ, розкриває їхні взаємозв'язки та взаємозалежність, які зумовлюються реальною дійсністю. Вона відповідає на запитання: які вони є ?
- *Нормативна економічна теорія* з'ясовує об'єктивні процеси, дає їм оцінку, робить висновки та розробляє рекомендації щодо вдосконалення економічної системи, переходу її на вищий ступінь розвитку. Вона відповідає на запитання: як повинно бути ?

2. Основні функції та методи економічної теорії.

У процесі становлення і розвитку економічної теорії як науки були сформовані її основні функції: **пізнавальна, методологічна, практична, прогностична, виховна.**

Пізнавальна функція. Реалізується через дослідження сутності економічних процесів і явищ. Розкриваючи і формулюючи економічні категорії і закони, економічна теорія тим самим збагачує знання людей, розширює їх науковий світогляд, примножує інтелектуальний потенціал суспільства, сприяє науковому передбаченню економічного розвитку суспільства.

Методологічна функція полягає в тому, що економічна теорія виступає методологічною базою для цілої системи економічних наук, оскільки розкриває основоположні базові поняття, економічні закони, категорії, принципи господарювання, які реалізуються в усіх галузях і сферах людської діяльності.

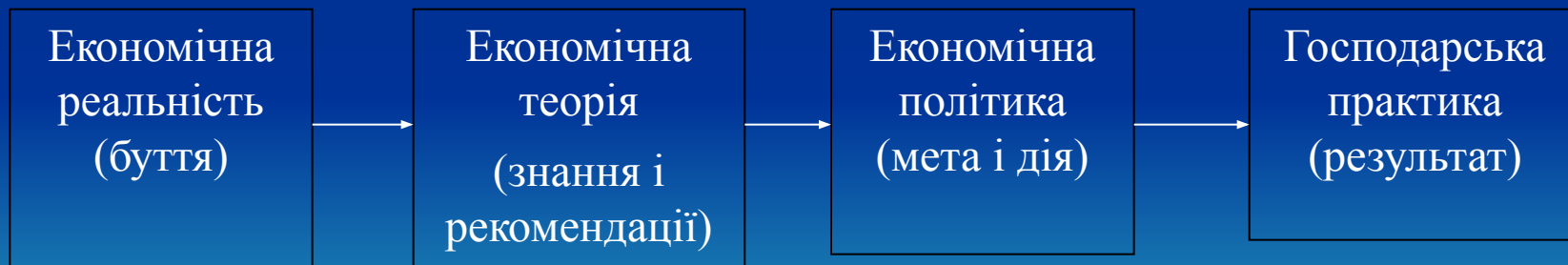
Практична функція економічної теорії зводиться до наукового обґрунтування економічної політики держави, розробки рекомендацій щодо застосування принципів і методів раціонального господарювання.

Економічна політика – це цілісна система заходів держави, спрямованих на розвиток національної економіки в інтересах усіх соціальних груп суспільства, вона має визнати оптимальні варіанти вирішення економічних проблем.

Між економічною теорією і практикою існує тісний взаємозв'язок (рис.1.1.).

Рис. 1.1. Взаємозв'язок економічної теорії і господарської практики

Прогностична функція економічної теорії виявляється у розробці наукових основ передбачення перспектив соціально-економічного розвитку в майбутньому. По суті, вона зводиться до розробки прогнозів довгострокових програм розвитку суспільного виробництва з урахуванням майбутніх ресурсів та можливих кінцевих результатів.

Виховна функція полягає у формуванні в громадян економічної культури, логіки сучасного економічного мислення, які забезпечують цілісне уявлення про функціонування економіки на національному і загальноосвітньому рівнях і дають їм можливість виробити грамотну господарську поведінку в умовах ринкової системи. Вона виховує у них усвідомлення того, що досягти професійних успіхів і вищого життєвого рівня можна, лише оволодівши глибокими знаннями, в результаті наполегливої праці, прийняття обґрунтованих рішень і здатності брати на себе відповідальність за свої господарські дії.

Метод економічної теорії – це сукупність прийомів, засобів і принципів, за допомогою яких досліджуються категорії і закони функціонування та розвитку економічних систем.

Економічна теорія застосовує як загальнонаукові, так і специфічні для даної науки методи пізнання економічних явищ і процесів.

До основних методів економічної науки можна віднести діалектику, метод наукової абстракції, індукцію і дедукцію, аналіз і синтез, економічний експеримент, економічне моделювання, історичний і логічний методи, статистичний, математичний, порівняльний, графічний, системний, функціональний та інші прийоми аналізу.

Діалектика як метод – загальний для всіх наук метод пізнання, у тому числі і для економічної теорії. Він базується на використанні законів і принципів філософії, сутність яких полягає у пізнанні економічних явищ і процесів у їхньому зв'язку та взаємозалежності, у стані безперервного розвитку, у розумінні того, що накопичення кількісних змін зумовлює зміни якісного стану, що джерелом розвитку є єдність і боротьба протилежностей.

Наукова абстракція як метод полягає в поглибленому пізнанні реальних економічних процесів шляхом виокремлення основних, найсуттєвіших ознак сторін певного явища, очищених (абстрагованих) від усього випадкового, неістотного. Результатами застосування методу наукової абстракції є формування понять, економічних категорій, виявлення і формування законів.

Аналіз і синтез як метод дослідження застосовується в єдності двох його складових. При *аналізі* об'єкт дослідження розкладається на складові частини, кожна з яких вивчається окремо; при *синтезі* відбувається об'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле з урахуванням взаємозв'язків між ними.

Індукція і дедукція.

Індукція – це метод пізнання від окремого до загального, від знання нижчого ступеня до знання вищого ступеня.

Дедукція – метод пізнання від загального до одиничного. Метод індукції і дедукції забезпечує діалектичний зв'язок одиничного, особливого і всезагального.

Економічне моделювання – це формалізований опис економічних процесів і явищ (за допомогою математики й економетрики), структура якого абстрактно відтворює реальну картину економічного життя. Економічна модель дає можливість наочно і глибше дослідити основні риси й закономірності розвитку реального об'єкта пізнання. Економічні моделі представляють у математичній, табличній і графічній формах.

A stylized silhouette of a mountain range in shades of brown and tan, positioned at the bottom of the slide against a blue gradient background.

Економічний експеримент – штучне відтворення економічних процесів і явищ з метою вивчення їх за оптимально сприятливих умов та подальшого практичного впровадження. Економічний експеримент дає змогу на практиці перевірити обґрунтованість наукових гіпотез і рекомендацій, щоб попередити помилки і провали в економічній політиці держави.

3. Потреби як рушійні сили економічного розвитку. Види потреб. Закон зростання потреб.

Основною проблемою економіки в сучасній економічній теорії вважається безмежність людських потреб у світлі обмеженості ресурсів, що можуть бути використані для їх задоволення.

В сучасній економічній літературі, потребу розглядають як відчуття нестачі чого-небудь, як бажання отримання речі чи послуги, за допомогою яких можна позбутися цього відчуття.

Основні види потреб.

- *Матеріальні потреби* – це бажання людей використовувати різні товари й послуги, які приносять їм користь.
- *Економічні потреби* – це необхідність у життєвих благах, бажання володіти ними і використовувати за призначенням.

Особисті економічні потреби:

- **Фізіологічні** - продукти харчування, одяг, взуття, житло, товари першої необхідності;
- **Інтелектуальні (духовні)** – одержання освіти, підвищення кваліфікації, культурний відпочинок, предмети і послуги культурного призначення;
- **Соціальні** – охорона здоров'я, житлово-побутові умови, транспорт, зв'язок, соціальна інфраструктура, умови праці.

За характером виникнення потреби поділяються на:

- 1) *біологічні* – потреби в повітрі, воді, їжі, теплі, безпеці;
- 2) *суспільні* – бажання належати до певного кола людей, набути визнання, користуватися повагою;
- 3) потреби, *породжені розвитком цивілізації* – сучасне медичне обслуговування, транспортні послуги, мобільний зв'язок, розваги тощо.

Залежно від засобів, що забезпечують задоволення потреб, потреби поділяються на:

- 1) *матеріальні*** – одяг, взуття, їжа, житло, автомобіль;
- 2) *нематеріальні*** – послуги освіти, медицини, культури, транспорту, зв'язку, юридичних, консультаційних послуг.

За способом задоволення потреби
поділяються на:

– *індивідуальні* – задовольняються
одноосібно;

– *групові або колективні* –
задовольняються спільно, наприклад,
потреби в громадському порядку,
безпеці, чистому довкіллі тощо.

За нагальністю задоволення потреби
поділяються на:

- *елементарні* – задовольняються предметами першої необхідності;
- *вишукані* – задовольняються предметами розкоші (парфуми, коштовні прикраси, дорогоцінні камені).

Потреби класифікують за суб'єктами та за об'єктами. Тобто – хто виступає носієм певних потреб та, що може виступати засобом задоволення тих чи інших потреб.

За суб'єктами існує два способи класифікації потреб. Згідно з першим із них потреби поділяють на індивідуальні, колективні та суспільні.

A stylized silhouette of a mountain range in shades of brown and grey, positioned at the bottom of the slide against a blue gradient background.

Відповідно, носієм *індивідуальних* потреб виступає окрема людина (індивід), яка відчуває необхідність в отриманні їжі, одягу, житла, інформації, уваги збоку оточуючих і багато іншого.

Колективні потреби виникають там, де у певній кількості людей існують спільні інтереси. (прибуток, вибори, змагання).

Суспільні потреби – це потреби у забезпеченні національної безпеки країни (потреба у збройних силах, органах внутрішніх справ і т. ін.), у розробці та втіленні у життя економічних та соціальних програм розвитку суспільства.

Інший спосіб класифікації потреб за *суб'єктами* стосується видів потреб, що виникають у суб'єктів економічної діяльності. Тут розрізняють потреби домогосподарства, підприємства та держави.

Домогосподарства, що виступають постачальниками ресурсів для підприємств та держави і споживачами результатів виробництва, відповідно, мають потреби у вигідних умовах використання власних ресурсів та у наявності вибору матеріальних і нематеріальних благ і послуг, якими вони користуються.

Для підприємств, як суб'єктів економічної діяльності, найбільш важливими потребами можуть виступати потреби у зниженні витрат на виробництво продукції, у підвищенні продуктивності праці власних робітників, у кваліфікованому керівництві та інші.

До економічних потреб держави відносяться потреби: у стабільному економічному зростанні, в утриманні інфляції та безробіття на безпечному рівні, у збалансованому державному бюджеті, наповнення якого забезпечується продуманою податковою політикою і дозволяє державі в повному обсязі фінансувати її економічні програми.

Як вже було сказано, розрізняють потреби і за об'єктами. Так, усі потреби людини можна поділити на *фізіологічні* і *духовні*.

Фізіологічні потреби породжуються необхідністю виживання людини як біологічної істоти. Це породжує потреби у їжі, одязі, житлі і т. ін.

До **духовних потреб** відносяться потреби у спілкуванні, в отриманні знань, у мистецтві, у творчості.

Усі фізіологічні та духовні потреби можна поділити ще на два види потреб – першочергові та непершочергові.

Першочергові – це потреби, без задоволення яких людина взагалі не може нормально існувати. Це, в першу чергу, мінімальні фізіологічні потреби, що стосуються необхідної кількості їжі для активної життєдіяльності людини, як біологічної істоти, а також, в одязі і житлі для захисту її здоров'я.

Непершочергові – це потреби, що виникають як продовження і розвиток першочергових потреб.

Існують й інші способи класифікації потреб. Однією з найбільш поширених в економічній літературі є класифікація потреб за системою відомого американського вченого **А.Маслоу**. У так званій піраміді потреб Маслоу вони розташовані за ступенем необхідності (нагальності) їх задоволення.

В основі цієї піраміди перебувають *фізіологічні потреби* (голод, спрага, одяг, житло).

Другий поверх відведено *потребам у безпеці та захисті* (надійність доходів, гарантії працевлаштування, особиста безпека, екологічні умови).

На третьому поверсі знаходяться *соціальні потреби* (спілкування, любов, взаєморозуміння).

Четвертий рівень складають *потреби у повазі* (самоповага, визнання з боку оточуючих, суспільно значимий статус).

Останній, найвищий поверх піраміди, відведено потребам у *самовираженні* (саморозвиток та само реалізація у творчій праці, мистецтві).

Однією із найважливіших функцій економіки правоохоронних органів є вивчення **правоохоронних потреб** для забезпечення виконання завдань, які стоять перед цією системою.

За своєю суттю **правоохоронні потреби** являють собою сукупність економічних потреб, яка зумовлена необхідністю всебічного забезпечення захисту інтересів суспільства від протиправних проявів.

Об'єктивний економічний закон зростання

потреб: процес задоволення певних потреб на основі розвитку суспільного виробництва є одночасно процесом виникнення нових потреб, що вимагають свого задоволення.

Закон зростання потреб – закон, що виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між розвитком продуктивних сил, з одного боку, і досягнутим рівнем задоволення потреб, а також зростанням потреб суспільства – з іншого.

Зростаючі потреби виступають як рушійні сили економічного розвитку суспільства.

4. Економічні ресурси та фактори виробництва.

Ще у XVIII сторіччі *А. Сміт* відмічав, що основою багатства народів є "земля" та "праця", які виступають батьками благ, що створюються у процесі виробництва. Так само сказав *У. Петті*: "Праця – батько багатства, земля – його мати". Ідея про необхідність поєднання матеріального (речового) та людського (особистого) чинників виробництва для створення продуктів та послуг, що задовольняють людські потреби, залишається в основі класифікації економічних ресурсів і сьогодні.

З точки зору сучасної економічної науки, економічні ресурси – це усі природні, людські та вироблені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів та послуг.

До складу *матеріальних ресурсів* входять "земля" і "капітал".

Земля, у даному випадку, це не лише земельні ділянки, що придатні для використання у сільськогосподарському виробництві. Цю категорію слід тлумачити ширше і розуміти як усі природні ресурси ("даровані природою блага"). Сюди відносять ліси, родовища мінералів, нафти та газу, водні та інші ресурси не створені людською працею.

Капітал (або інвестиційні ресурси) – усі виготовлені засоби виробництва, тобто усі види інструментів, машин, устаткування, фабрично-заводські, складські, транспортні засоби і збутова мережа, що використовується у виробництві товарів та послуг і просуванні їх до споживача. *Виробничий капітал* називають інвестиційним ресурсом через те, що його виникнення пов'язане з інвестиціями – перетворенням грошового капіталу у реально діючі матеріальні засоби виробництва. Отже, *грошовий капітал*, сам по собі, не є економічним ресурсом. Гроші не беруть безпосередньої участі у виробництві матеріальних благ та послуг, але їх наявність є необхідною передумовою зростання реального капіталу в умовах сучасної економіки.

Особистим чинником процесу виробництва виступають *людські ресурси*: праця та підприємницькі здібності.

Праця – це усі фізичні та розумові здібності людей, які застосовуються у виробництві товарів і послуг (за винятком підприємницьких здібностей).

Праця є одним з найважливіших економічних ресурсів, без якого земля і капітал залишаються мертвими і не придатними для задоволення суспільних потреб, перебуваючи у ролі необхідних, але не достатніх чинників процесу суспільного виробництва.

Підприємницькі здібності – це особливий людський ресурс, що є необхідним в умовах ринкової економіки для з'єднання усіх інших ресурсів (землі, капіталу і праці) у єдиному процесі виробництва товарів і послуг.

Підприємці беруть на себе організацію процесу виробництва благ і послуг на свій страх і ризик займаючись поєднанням матеріальних та людських ресурсів для створення необхідної суспільству продукції.

A stylized, low-poly silhouette of a mountain range in shades of brown and tan, positioned at the bottom of the slide against a blue gradient background.

Підприємець виконує такі чотири функції:

- *По-перше*, організовує сполучення ресурсів землі, праці, капіталу в єдиний процес виробництва товарів і послуг.
- *По-друге*, підприємець ухвалює рішення у процесі ведення бізнесу.
- *По-третє*, підприємець – це новатор, який намагається запровадити у виробництво нові продукти чи нові виробничі технології.
- *По-четверте*, підприємець – це людина, яка ризикує.

Слід сказати, що в економічній літературі зустрічається й інша класифікація ресурсів. Так, основою процесу виробництва матеріальних благ та послуг вважають продуктивні сили суспільства, що розвиваються у взаємодії із відповідними виробничими відносинами. До складу *продуктивних сил* включають три основних фактора:

- робочу силу;
- предмети праці;
- засоби праці.

Під *робочою силою* розуміється сукупність фізичних і розумових здібностей людини, які вона застосовує у процесі виробництва.

Предмети праці – це природні ресурси та сировина (напівфабрикати), на які спрямована праця з метою їх переробки на кінцеву продукцію в процесі суспільного виробництва для дії на предмети праці: машини, устаткування, фабричні приміщення, промислова інфраструктура і т. ін.

Засоби праці – це річ або комплекс речей, якими людина діє на предмети праці (кісткова й мускульна система виробництва.)

Предмети та засоби праці, взяті разом, і називаються *засобами виробництва* і представляють собою речовий чинник процесу суспільного виробництва.

Виробництво не є простим механічним поєднанням його елементів, а складною системою взаємодії цих елементів через технологію та організацію виробництва.

Технологія виражає взаємодію основних факторів виробництва, способи впливу людини на предмети праці.

Одночасно із зміною технології змінюється й *організація виробництва*, яка забезпечує взаємодію, узгодженість усіх залучених до виробництва факторів, взаємодію зайнятих у виробництві людей.

З розвитком виробництва змінюються фактори виробництва, характер їх взаємодії, зростає значення *енергії* й *інформації*.

В умовах науково-технічної революції неодмінним фактором виробництва стала інформація; неухильно зростає значення *виробничої* (транспорт, зв'язок, інформаційне забезпечення тощо), а також *соціальної* (освіта, охорона здоров'я, громадське харчування тощо) *інфраструктури*.

5. Проблема економічного вибору. Крива виробничих можливостей.

Суспільство не здатне виробити такий обсяг товарів і послуг, який воно хотіло б мати. Пояснюється це тим, що наші потреби практично безмежні, а ресурси кількісно обмежені.

Суспільство може впливати на ступінь невідповідності між потребами і ресурсами, домагатися підвищення задоволення потреб з наявних ресурсів шляхом підвищення ефективності функціонування національної економіки.

Ефективність економіки характеризує зв'язок між кількістю ресурсів, витрачених у процесі виробництва, і кількістю товарів і послуг, отриманих у результаті використання цих ресурсів.

Ефективне використання ресурсів передбачає:

- а) повну зайнятість;
- б) повний обсяг виробництва.

Повна зайнятість — це використання усіх придатних для цього ресурсів (робочої сили і матеріальних факторів).

Повний обсяг виробництва означає, що ресурси слід використовувати найефективніше, розподіляти їх так, щоб вони приносили найбільшу користь.

Оскільки ресурси рідкісні, економіка повної зайнятості і повного обсягу виробництва не може забезпечити необмежений випуск товарів і послуг. Більше того, *необхідно приймати рішення, які товари і послуги необхідно примножувати, а від яких слід відмовлятися.*

Для їх розгляду зробимо такі припущення:

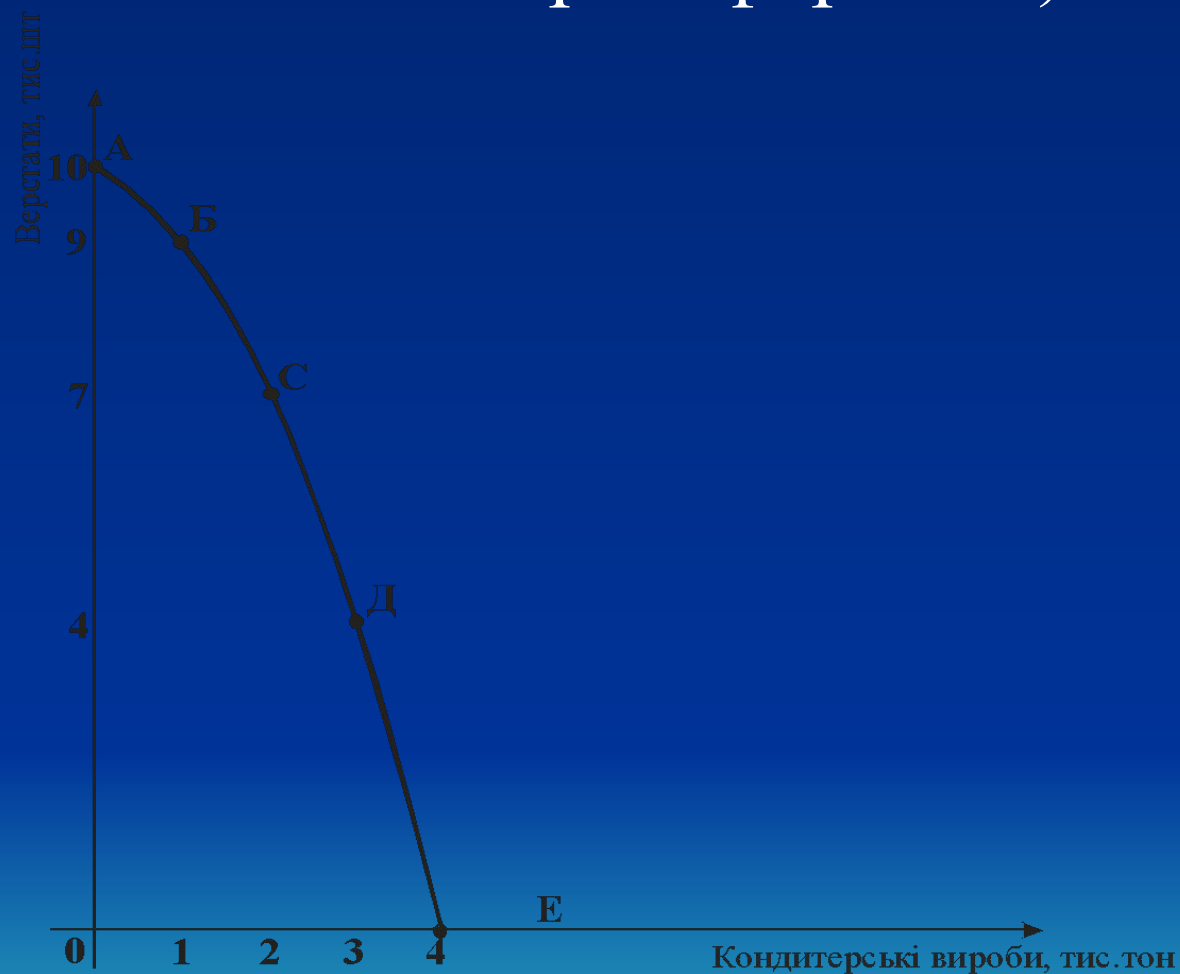
- 1) економіка функціонує в умовах повної зайнятості і досягає повного обсягу виробництва;
 - 2) незмінна кількість ресурсів (за кількістю та якістю);
 - 3) незмінна технологія. Тобто вона постійна, в ході аналізу не змінюється (2-га і 3-тя умови означають, що розглядається ситуація на певний момент або за короткий період. На тривалий період ці припущення були б нереалістичні);
 - 4) два продукти. Припускаємо, що наша економіка виготовляє тільки два товари (верстати і кондитерські вироби).
-

Можливі варіанти виробництва верстатів та кондитерських виробів за умов повного використання ресурсів (гіпотетичні дані)

Вид продукту	Виробничі альтернативи				
	А	В	С	Д	Е
Верстати (тис. шт.)	10	9	7	4	0
Кондитерські вироби (тис. т.)	0	1	2	3	4

Наведені у таблиці дані дозволяють зробити висновок про те, що в кожний конкретний момент часу економіка повного обсягу виробництва повинна поступитися частиною одного продукту, щоб отримати більше іншого продукту. Одночасне збільшення обсягу виробництва обох видів альтернативної продукції неможливе через обмежену кількість ресурсів, що можуть бути використані за даних обставин. Ще більш наочно це можна побачити, побудувавши графік кривої виробничих можливостей на основі даних таблиці (рис. 1).

Рис. 1. Крива виробничих можливостей (крива трансформації)

Накреслена на графіку крива показує межу виробничих можливостей суспільства в даний період часу. Кожна точка на цій кривій відповідає максимально можливому обсягу виробництва верстатів та кондитерських виробів у їх певному співвідношенні. *Будь-яка точка за межами кривої виробничих можливостей (праворуч від лінії AF) є недосяжною* при фіксованій кількості ресурсів, що використовуються, та незмінних технологіях виробництва. З іншого боку, *будь-яка точка в межах даної кривої (ліворуч від лінії AF) вказує на неефективне* використання наявних ресурсів і, як наслідок, неповний обсяг виробництва.

Крива виробничих можливостей є *опуклою* лінією, а не *прямою*. Це пов'язано з дією закону зростання альтернативної вартості.

Альтернативна вартість – це кількість іншого продукту, від якої відмовилися, щоб отримати деяку кількість певного продукту.

Крива виробничих можливостей виражає такі суттєві обставини:

- 1) економіка повної зайнятості для збільшення виробництва одного товару завжди повинна скорочувати виробництво якогось іншого товару;
- 2) заміщення – це закон життя в економіці повної зайнятості;
- 3) крива трансформації відображає вибір суспільства.